

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי בר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ב. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת בראשית

ונכלל במשמעות צביון, בשעה שהמה נראים מהודרים ביותר. מעתה הזרעים שיצאו בראשונה לא שייך לומר אז למינהו, שהרי ביצאה הראשונה לא היה אלא עלים, ואז כל המינים שזרעו נזרעו, ומש"ה לא כתיב במאמר למינהו, משא"כ באילנות כתיב במאמר למינהו, ובשעה שיצא מראש נכלל בהם הרבה מינים, וכלם מין אחד, ומש"ה אין בהם כללים כידוע ב' אלו טרפות [חולין ס'] : עץ פריי. טבע העץ משונה מורעם, דורעים אינו נזמח אלא מפרי הזריעה ולא מהקנה שלו, משא"כ עץ מרכיבין ענף וזומח אילן, וזהו עץ פרי בעצמו נכלל בו ג"כ הכח של הפרי: עושה פרי אשר זרעו בו. היינו הגרעין שהוא הזרע המונח בפרי, וגם בו כלול כח האילן: ויהי בן. שנוצרו כמו בשעה שהם בצביון. ואח"כ (יב) ותוצא הארץ וגו'. נגמרו גידולי זרעים עד שהיה שייך לומר למינהו גם בהם, ובאשר גם במינים שאינם נאכלים יש אחיה זרע, (כדאיחא בב"מ דף ק"ה א') לענין עשבים צורא דנפל נפל), מש"ה כתיב בדשא ג"כ למינהו והולאה שנים: ועץ עשה פריי. באשר יש אילנות שאע"ג שמתקיים משנה לשנה, מ"מ אין העץ קיים בימי החורף, ורק השורש קיים בארץ גזעו, ומינים אלו צביונם כמו בפרי האדמה, שהעלה נבל בגמר הפרי, מש"ה חזר וכחב הולאה. ומש"ה לא כתיב כאן עץ פרי, דבאלו המינים אין הנטיעה מן העץ אלא מן הפרי. וראוי לדעת שלמינו כולל יותר מינים, מלשון למינהו, כמ"ש בס' ויקרא י"ד ע"ש:

(יא) דשא. הוא מין שכל חליתו הוא העשב ולא הגרעין, וא"כ עיקר חליתו מה שגדול העלה יותר, וזהו משמעות דשא עלים הגדולים, כמ"ש בשרית האזינו בפסוק כשעירים עלי דשא לפי ביאור החלמוד ע"ש: עשב מוריע זרע. שחליתו הוא הגרעין אם קטן אם גדול. יש להבין אמאי לא אמר למינו כמו בפרי העץ, וכמו דכתיב במקרא השני ותוצא הארץ וגו' למינהו, וגם יש להבין עיקר מקרא השני שהוא נראה מיותר. אבל תחלה יש לבאר משמעות למינו או למינהו דכתיב בגידולי ארץ ובצבואי נפש חיה, והוא באשר אין בכל מין כמעט אשר לא נכללו בו כמה פרטי מינים, כמו חטה איחא באיכה רבה [ג' ט"ו] שיש מיני חטה כמו מספר חטי מינים, וכן יש הרבה בכל מין, ובשעת הביציה לא יצא כי אם חטה אחת המובקר שבה הזרע, והיה בו כח כמה מינים, וע"ז אמרו חז"ל במס' ר"ה דף י"א כל הביציות בצביון נבראו, ועיקר הפי' הוא כמ"ש החוס' שהוא מלשון צבי הארץ, היינו בהדור היומר אפשר, אבל לא כמ"ש החוס' שנגמרו כל צרכי, דזה משמעות הא דאיחא שם בקומתו נבראו, אלא כמ"ש באופן היומר משונה באותו הזרע. עוד נכלל במשמעות בצביון, דכל פרי יש בו עמים משמנים מתי נראה גדל בהידור, ובפרי האדמה עיקר ההידור בשעה שלא נגמר כל צרכו והעלה נראה ירוק, משא"כ כשגדל כל צרכו הרי העשב נבל ואינו בהידורו, אבל אילן אינו כן, אפי' כשהפרי נגמר כל צרכו עומד העלה בהידורו,

א. העמק דבר.

פרק א' פסוקים יא'-יב':

אלו

1. קרא פסוק יא', לכאורה אינה קשיים צוויי לבד? כאן?
2. מהי הבהרתו לדשא ולמה חשב לו לבד? זאת?
3. מהי תכלית "עשב מוריע זרע"?
4. מתי אלו יס לפרשנו בעקבות זאת, מה הן?
5. איך הוא מסביר את המושג: "מין" כאן ואיך אנו מפרשים זאת היום במונחים?
6. מהו הסברו ל"צביון" כאן ולמה אינו מקבל דעת התוספות?
7. מה הרציון הנלוו בפירושו לה?
8. כמה שונה הצ"ח מן הזרעים?
9. מהו הסברו לחזרה מסוימת בפסוק יב'?

אמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (א' כ')

נמה עמלו רש"י ורמב"ן ועוד מפרשים בבאור הלשון "בצלמנו כדמותנו", וזה הוא מפני שנראה להם לשון זה כלפי מעלה מגושם וזר מאד, אינו נוח ואינו רצוי להבינו כהוראתו בפשטות.

ואני לא אדע מה זרות יש בלשון זה, כי הן כפי המתבאר במדרשים ברש"י בפסוק זה בבאור הלשון "נעשה" אדם, בלשון רבים מפני כי על בריאת האדם בכלל נמלך הקב"ה במלאכים (עיין במאמר הקודם).

ובגמרא חולין (צ"א ב') אמרו על הפסוק דריש פרישה ויצא מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בסולם), מהו עולים ויורדים, עולים ומסתכלים בדיוקנן של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנן של מטה. ופירש"י, בדיוקנן של מעלה פרצוף אדם שבארבע חיות בדמות יעקב, עכ"ל. וכפי הנראה אגדה זו נסמכת על הפסוקים ביחזקאל (א' ה') וזה מראהו (של חיות הקודש, מלאכים) דמות אדם להנה, ושם (פסוק י') ודמות פניהם פני אדם, ועוד שם (פסוק כו') ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם, וביומא (ל"ז א') ובכ"מ (פ"ו ב') על הפ' דריש פרשה וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, מאן נינהו שלשה אנשים — מיכאל, גבריאל ורפאל, ובפ' וישלח ויאבק איש עמו — מלאך (חולין צ"א ב'), ובירושלמי יומא פ"א ה"ח פירשו הפסוק בפרשה אחרי וכל אדם לא יהיה באהל מועד — אפילו מלאך, ובמד"ר ר"פ וישב וימצאו איש — זה גבריאל, וכמו שמכונה בספר דניאל (ט' כ"א) והאיש גבריאל, ושם (י"ב) והאיש לבוש הבדים, ובמ"ר פרשה קרח (פרשה י"ט) גדול כחם של נביאים שמדמין דמות גבורה של מעלה לצורת אדם שנאמר (דניאל ח' ט"ז) ואשמע קול אדם, ומוסב על קול מלאכים. ובמדרש תהלים (ל"ו) אשריהם לצדיקים ונביאים שהם מדמים הצורה ליוצרה ואת הנטיעה לנוטעה, ובאגדות איתא, כי בשעת מת"ת נתראה הקב"ה כזקן ועל היס כגבור צעיר. וע"ע בזהר פ' בא, מ' ב', ופרשה משפטים צ"ד ב'.

ובהמשך להמבואר למעלה כי נמלך הקב"ה עם המלאכים על דבר בריאת האדם, לא יפלא כלל הלשון בצלמנו כדמותנו, ככל מה שנתבאר בענין זה, וגם הוא, כביכול, נשתתף עמם, כי השתוף גם הוא ממדת דרך ארץ כמו הלשון נעשה, כפי שנתבאר. וע' ברמב"ם פ"ה ה"ז מתשובה ובראב"ד שם ואין להאריך עוד בזה ולהרחיב הדבור בענין שאין דורשין בו, כמבואר במשנה חגיגה י"א ב', והוא מהדברים שרק "מעוטן יפה".

סאלות

1. התוכל להסביר מה קושי מצאנו רש"י ולרמב"ן בפסוקנו זעל כן טרחו להסבירו?
2. פרשנו מסביר באריכות שני דברים, למה בלשון רבים, ומה משמעות מלאך, התוכל להסבירו?
3. מצטט מה רוצה פרשנו ללמדנו בזה?
4. איך הוא מסביר את האוכל שהקב"ה נמלך עם מלאכי ה' מאלה ביצירת האדם?

* * *

ג. כלי יקר.

פרק ב' פסוק ד': **ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.**
ולמעלה הקדים שמים לארץ, לפי שאמרנו רז"ל: רצה הקב"ה לברא את העולם במדת הדין, וראה שאינו מתקנים, חזר ושתפה למדת הרחמים (רש"י כאן א, א; בראשית רבה יב, טו). והנה לא איש אל ויתנחם, ומעיקרא מאי סבר? אלא שבאמת השמים וכל צבאם הרוחניים יכולין להתקנים במדת הדין יותר מן המתחננים אשר בעפר יסודם, על פן האי לדסמוף ליה והאי לדסמוף ליה, כי למעלה הזכיר שם אלהים, וסמכו ל"את השמים".

המרבץ כל צבאם, פי המה נבראו במדת הדין לבד. וכאן הזכיר שתוף של רחמים, וסמכו אל הארץ, כי בעבור יושבי הארץ היה צריך לשתוף זה. ועל שתוף זה אמר המשורר:

"אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי" וגו' (תהלים סב, יב), כי מתחלה "אחת דבר אלהים", רצה לומר מדה אחת נזכרה בשם אלהים, באמרו: "בראשית ברא אלהים", ואחר כך "שמים זו שמעתי" וגו', שתי מדות, באמרו: "ביום עשות ה' אלהים", רמז לדבר,

בראשית

כי לשם של רחמים הנקרא בשם של
אדנות - אליו החסד והרחמים, כי יבא הזמן
שתרצה לשלם לאיש כמעשהו, כפי כח
המקבל והעושה, לא כפי כחך יתברך. ונקט
לשון נוכח, באמרו: "ולך ה' חסד", ולשון
נסתר בשם אלהים, "כי עז לאלהים" (תהלים
סב, יב), כי בשעת הפעס, שמדת הדין שולטת
בעולם, נראה כאלו הסתיר ה' פניו מן
הבריות, ובשעת החסד והרחמים יאר ה'
פניו אלינו, וקל להבין.

שמים זו עולה למספר עשרים ושש, כמספר
שם של רחמים. וחלקו לשני פעמים שלש
עשרה כמספר "אחד" ו"אהבה" הכלולים
בשם של רחמים, הסמוכים זה לזה בפסוק
"שמע ישראל" וגו' "ה' אחד, ואהבת" וגו'
(דברים ו, ד). ונתן טעם לדבר, למה לא בראו
בשם אלהים לבד, "כי עז לאלהים", לפי שכל
העז והתקף מתחיל בשם אלהים, ואין כח ביד
נבראי משה לקבל את כל מעשה תקפו
וגבורתו יתברך כלל וכלל. אבל "לך אדני
חסד",

עאלות

1. מה השאלה עאלו חז"ל ומה תשובתם לכך?
2. אינה קושי מצורר פרשנו על חשיבה זו הנראית לו פסגית?
3. איך פרשנו מבין מדרש זה ומה מסקנתו מכך?
4. התוכל להסביר את ראשי התיבות והאיטריות שפרשנו מביא כאן?
5. פרשנו מסתייע בפירוש עם פסיאוס בלשון נוכח ונסתה, התוכל להסביר?

* * *

ה. רש"י הירש.

פרק ב' פסוק יז:

(יז) ביום אכלך ממנו מות תמות.
פירושו כנראה: תתחייב בנפשך; שהרי לאמתו
של דבר לא מתו בו ביום; אלא נגזר עליהם דין מות
כעונש על העבירה. ואכן, המות הוא חידה פיסולוגית,
שלא באה על פתרונה עד היום. ולכשתשוב האנושות
בתשובה שלמה אל ה', יבולע גם המות מן הארץ
(ישעיה כה, ח); ולדעת חז"ל, היו ישראל ראויים
לכך כבר משעת מתן תורה, — אילו שמרו את התורה
בכל לבבם (עבודה זרה ה ע"א). — אך אפשר, שגזירת
"מות תמות" נתקיימה מיד, אנתנו מוצאים גם במקום
אחר, שהגלוגה היא תחליף לדין מות, כך אצל קין ואצל
רוצח בשגגה. הגלות היא מות בועיר אנפין; שכן, גם
המות איננו השמדה, אלא העברה מן העולם הזה, וכך
הגליית האדם מגן עדן היא מות בועיר אנפין, המתקה
לדין המות. הן אין אנו יודעים דבר על חיי האדם בגן
עדן; תהום מבדילה בין חיי גן עדן לבין חיי העולם
זה; ואולי דומה המעבר משם לכאן — לצאתנו מן
העולם הזה.

עאלות

1. מה קשה לפרשנו בהבנת הפסוק המביא לפרש?
2. מהי החידה במות לדעתו, ומתי תפטר?
3. פרשנו מחפש דרך לפרש כי אכן אגרת האות פאלה מיד, איך הוא מסביר זאת?
4. מהי טלות, מה הרציון בכך ואיך זה מסתדר עם הקורות אותנו עד כה?
5. "המאות אינו השמדה אלא העברה" מה הרציון בכך, האם זו פארה אופטימית או הפאמה?

* * *